

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

ŘÍZENÍ A SUPERVIZE V SOCIÁLNÍCH A ZDRAVOTNICKÝCH ORGANIZACÍCH

Projekt k diplomové práci

Pracovní příležitosti pro zrakově postiženého osoby

Jméno studentky: Bc. Kateřina Jelínková

Osobní číslo: 56322143

Vedoucí práce: Mgr. Povolná Pavla, Ph.D.

Rok imatrikulace na FHS UK: 2021

1. Téma diplomové práce

Předběžný název mé diplomové práce je Pracovní příležitosti pro zrakově postižené osoby.

Diplomová práce se bude zabývat rolí zrakově postiženého člověka v pracovním prostředí, konkrétně na pracovních pozicích určených pro nevidomé na volném i chráněném trhu práce. Chráněný trh práce je takový trh, kde hlavní motivací je seberealizace zaměstnance (zpravidla zdravotně postiženého) nikoliv jeho finanční odměna či mzda, vzniká zde prostor pro zvýšenou péči o zdravotně postiženého a je zde větší míra tolerance zaměstnavatelů vzhledem k jednotlivým pracovním úrovním.

Jak uvádí Čálek (1991), všichni lidé mají vlastní potřebu učit se, stát se samostatnými a dosáhnout maximálního naplnění. Autor dále zdůrazňuje, že jakmile zdravotně postižený člověk akceptuje svoji vadu, znamená to, že porozumí svým omezením a přijme je, ale zároveň chce nalézt v rámci těchto hranic maximální životní a pracovního naplnění.

Podle Čálka (1991) se pracovní úrovně neboli schopnosti popisují vztahem mezi stavem zaměstnance (zdraví, dosažené vzdělání, znalosti, dovednosti, postoje) a pracovními požadavky, jež jsou na něj kladeny (náplň práce a její obtížnost, práce v kolektivu a daném prostředí). Měření pracovních úrovní není zatím v České republice tak časté a známé jako v zahraničí (Dotazník WAI, Age Management, 2022).

Osoby se zrakovým postižením jsou součástí volného i chráněného pracovního trhu, chráněný trh je pro zdravotně omezené osoby, hledání práce na chráněném trhu tak může být pro osoby se zrakovým postižením jednodušší (Květoňová-Švecová 2000, Vágnerová 1995, Krug 2001 aj.).

Práci chci zaměřit na zmapování současného stavu pracovních nabídek pro zrakově postižené osoby, jejich role, význam a přínos jejich práce a v neposlední řadě zjistit, jak k nim zaměstnavatelé přistupují. Zaměřím se také na nabídky zprostředkované nejen zaměstnavateli ale samotnými Úřady práce.

Vzhledem k mému předchozímu oboru studia optometrie (měření zraku) a k mému stávajícímu zaměstnání na pozici optometristy bych se ráda v rámci sociální práce zaměřila na začlenění osob se zrakovým postižením do pracovního života. Toto téma mi je v návaznosti s mým zaměstnáním velmi blízké a věřím, že výsledky práce mohou být užitečné ke zkvalitnění zprostředkování pracovních nabídek pro zrakově postižené na chráněném trhu práce.

2. Vstupní formulace problému

Osoby se zrakovým postižením jsou často společnostmi nedoceňovány kvůli svému handicapu, je pro ně tudíž těžší najít si zaměstnání, nižší nabídka zaměstnání pro zrakově postižené osoby je na volném i chráněném pracovním trhu. Osoby se zrakovým postižením tak často nemohou sehnat plnohodnotnou práci, kde by byly dostatečně odměněny či ve které by byly spokojeny.

Ačkoliv stát prostřednictvím Úřadů práce přispívá postiženým osobám příspěvkem na mobilitu a na zvláštní pomůcku, aktivně jim úřady nepomáhají hledat si zaměstnání a nespravují žádná místa, kde by mohly zrakově postižené osoby nabídky volných pracovních míst vyhledávat. Na chráněném trhu práce je opravdu malé množství pracovních nabídek a zrakově postižené osoby si je musejí hledat svépomocí.

Důležitým faktem shledávám nutnost si uvědomit, že někteří se nevidomými již narodili, jiní přišli o svůj zrak během svého života a další mají jen omezené vidění v podobě částečné nevidomosti. Zrakové postižení tedy dělíme do kategorií, podle toho, kolik je dotyčný schopen vidět a jak dokáže rozlišit světlo a tmu. (Květoňová-Švecová 2000, Vágnerová 1995, Krug 2001 aj.).

Vzhledem k tomu, že se osoby se zrakovým postižením svým handicapem řadí mezi zdravotně postižené, stát finančně zvýhodňuje zaměstnavatele, u kterých jsou zaměstnány i. *Zaměstnavatelům na chráněném trhu práce i na volném trhu práce může být poskytnut příspěvek na zřízení pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením a příspěvek na úhradu provozních nákladů vynaložených v souvislosti se zaměstnáváním osoby se zdravotním postižením.*¹

Čímž se dostáváme k dalšímu důležitému problému daného tématu. Jelikož se pohybujeme v oblasti chráněného trhu práce, osoby se zrakovým postižením nemohou být zaměstnány u více zaměstnavatelů současně. Zaměstnavatel na konkrétní osobu se zrakovým postižením pobírá dle zákona od státu finanční příspěvek, což handicapovanému znemožňuje podepsat jinou pracovní smlouvu, ačkoliv by se mnozí z nich chtěli více zapojit do pracovního procesu a být plnohodnotní na trhu práce. Tyto osoby se pak mohou dostat do složité finanční situace, v případě, že jim zaměstnavatel nabídne pouze zkrácený pracovní úvazek. Tyto

¹ POTMĚŠILOVÁ, 2005

informace mi poskytl jeden z mých respondentů, tento problém se mu jeví jako jeden z klíčových na chráněném pracovním trhu.

Ve své práci se chci zaměřit především na to, jaké jsou pracovní příležitosti pro osoby se zrakovým postižením a jaké jsou překážky pro získání zaměstnání. Rovněž se budu zabývat tématem invalidity a možnostmi zaměstnání v souvislosti s ní, a dalších možnostech využití pojistných i nepojistných dávek, jež nabízí systém sociálního zabezpečení (příspěvek na péči a dávky na nákup zdravotních pomůcek).

Listina základních práv a svobod říká: *Ženy, mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky. Mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě povolání*“ (Listina základních práv a svobod, článek 26).

Očekávaným výstupem práce bude detailní shrnutí faktorů, které zrakově postiženým osobám pomáhají uplatnit se na trhu práce a zároveň v něm dlouhodobě setrvat. Tyto faktory budu zjišťovat vedením rozhovorů, respektive z dat, která z nich budu analyzovat – kategorizovat. Výstup bude významný především pro osoby se zrakovou vadou, které aktivně hledají pracovní uplatnění a může být přínosný i pro úřady práce či zaměstnavatele, jež mohou na základě toho nabízet volná pracovní místa. *„Zaměstnání je pro handicapované obvykle jedním z důležitých důvodů návratu do plnohodnotného života. Zaměstnávání nevidomých patří na volném trhu práce ke skupině s nejmenšími šancemi. Je to dáno i tím, že odstraňování bariér na pracovišti je v případě nevidomých mnohem složitější než například u vozíčkářů.“* (Ministerstvo práce a sociálních věcí)

3. Cíl diplomové práce (výzkumu)

- **Hlavní cíl:** analýza pracovních příležitostí pro zrakově postižené osoby a definice faktorů, které mají pozitivní vliv na získání kontaktu na potencionálního zaměstnavatele a tím i na nabídnutí (potencionální) pracovní nabídky osobám se zrakovým postižením
- Zjištění současných možností zaměstnávání osob s těžkým zrakovým postižením na chráněném pracovním trhu.
- Zjištění současných možností zaměstnávání osob s těžkým zrakovým postižením na volném pracovním trhu.

Výzkumné otázky

1. Jaké jsou příležitosti a případné překážky k získání zaměstnání pro osoby se zrakovým postižením?
2. Jakým způsobem by bylo vhodné pomoci osobám se zrakovým postižením najít vhodnou práci?
3. Jaké organizace pomáhají zrakově postiženým s hledáním zaměstnání?
4. Zaměřují se tyto organizace na zprostředkování zaměstnání osob se zrakovým postižením v podmínkách, jež tyto osoby formulovaly v polostrukturovaných rozhovorech?

Východiska projektu

- Zákon č. 435/2004 Sb. - Zákon o zaměstnanosti (§ 67 - § 84) ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM
- Vyhláška č. 518/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů, kterou se provádí zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů
- usnesení č. 2/1993 Sb., usnesení předsednictva ČNR o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

4. Metodologie

V teoretické části diplomové práce budu zpracovávat příslušnou literaturu, zákonné právní předpisy a případné další zdroje, vztahující se k tématu zaměstnávání osob se zrakovým postižením. Zaměřím se na postavení těchto osob v pracovním prostředí a jejich možnostech práci vykonávat. Popíšu současnou situaci na volném i chráněném trhu práce.

Dále budu vycházet z českých vědeckých publikací, časopisů od autorů např.: Potměšilová, 2005; Bubeníčková, 2014 a internetových stránek: mpsv.cz, okamzik.cz), ale také od zahraničních autorů: Rhodes Armitage, 2018; Sak-Wernicka, 2017; Krainz, 2005). Budu rovněž čerpat ze zdrojů zabývajících se stejným tématem, zaměřím se na již realizované výzkumy z oblasti, které mi pomohou k aktuálnímu stavu poznání, předpokládám, že v některých z těchto výzkumů je možné nalézt cestu k odpovědím výzkumné otázky. V letech 2013 – 2015 TyfloCentrum Brno uskutečnilo projekt, reagující na stále přetrvávající potíže se zaměstnáváním zrakově postižených osob. Aktivity byly zaměřeny jednak na preventivní opatření, zabráňující zhoršování současného stavu zaměstnávání nevidomých a slabozrakých, dále umožní získání odborného vzdělávání pro další uplatnění na trhu práce.² Také budu čerpat ze závěrečných prací zkoumající podobné téma (Hamadová, 2006) a zahraničních zdrojů (American Foundation for the Blind, 2018).

V praktické části diplomové práce povedu kvalitativní výzkum, připravím základní rámec pro polostrukturované rozhovory, které mi pomohou k získání dat. Povedu je s vybranými osobami se zrakovým postižením.

Hlavním cílem práce je definice faktorů, které mají pozitivní vliv na získání kontaktu na potencionálního zaměstnavatele a tím i na potencionální získání a udržení-pracovního uplatnění osobám se zrakovým postižením.

Povedu polostrukturované rozhovory s osobami se zrakovým postižením v mladším produktivním věku, které již mají předešlé zkušenosti, ať už pozitivní či negativní, s hledáním zaměstnání na volném nebo chráněném pracovním trhu. Výběr jednotlivých informantů budu provádět výzkumnou metodou snow-ball, jejímž cílem bude získání kontaktu na osobu vyhovující následujícím kritériím; bude se jednat o osobu se zrakovým postižením, která je současně aktivně hledající pracovní uplatnění a už má předchozí zkušenosti s hledáním práce. Pro vstupní formu provádění metody snow-ball využiji síť informantů vytvořenou především z

² www.esfcr.cz

osobních kontaktů se samotnými potenciálními informanty, vytvořenou během příprav k psaní diplomové práce. S vyhledanými informanty pak povedu s jejich předchozím souhlasem polostrukturované rozhovory.

Rozhovory realizuji s vyhledanými informanty. Ráda bych vedla alespoň 8 polostrukturovaných rozhovorů, které mi pomohou získat bližší představu z více různých úhlů pohledů na dané téma. Otázky předem formuluji a během vedení rozhovorů se budu doptávat na další doplňující otázky. Data získaná z rozhovorů budu následně vyhodnocovat pomocí tematické analýzy kódováním. Budu analyzovat povědomí osob se zrakovou vadou o nabídce pracovních míst. Kódy přidělím odstavcům, větným celkům i jednotlivým slovům.

Polostrukturované rozhovory nebudou informanty nijak omezovat v odpovědích zkoumaného tématu. Během vedení rozhovorů budu informanty zároveň pozorovat, tato technika se mi jeví jako vhodná k bližšímu prozkoumání informantů mého výzkumu. Zaměřím se především na jejich neverbální komunikaci a sledování průběhu rozhovorů. Své poznámky si budu zaznamenávat na papír. V průběhu kvalitativního výzkumu by měl výzkumník zaznamenávat i to, co se za sledovanou dobu stane (Gavora, 2000). Pozorování informantů bude pouze doplňujícím zdrojem poznání zaznamenaných poznámek v realizovaných rozhovorech. Osobní data z vedených rozhovorů budou anonymizovaná, informace budou upravené tak, aby z nich nebylo možné identifikovat danou osobu.

Výsledky práce by poté mohly posloužit jako materiál pro osoby se zrakovou vadou, které čelí, nebo v budoucnu budou čelit problému se svým uplatněním na trhu práce, a či jako zpětná vazba pro organizace, které pomáhají se zaměstnáváním těchto osob. Může se jednat o různé organizace zdravotně postižených, či jiná uskupení na volném nebo chráněném pracovním trhu, jež se zajímají a aktivně se chtějí podílet na zapojení osob se zrakovým postižením do pracovního procesu.

S organizacemi pomáhajícími s hledáním pracovního uplatnění pro zrakově postižené osoby, budu v kontaktu a následně jim předám výstup svého výzkumu. Ze sesbíraných dat vytvořím jednoduchý souhrnný materiál, jež by měl organizacím pomoci s vyhledáváním vhodných pracovních míst pro osoby se zrakovým postižením. Tento materiál by mohl být nápomocný rovněž pro Úřady práce.

5. Harmonogram práce

Září 2022: schválení tématu diplomové práce vedoucím práce

Listopad 2022: odevzdání projektu k diplomové práci a jeho schválení školou

Prosinec 2022 – Leden 2023: psaní teoretické části; četba příslušné literatury, čerpání dat z příslušných zdrojů

Únor – Březen 2023: vedení polostrukturovaných rozhovorů; analýza dat

Duben 2023: Zkompletování diplomové práce

Květen 2023: Odevzdání diplomové práce

6. Předběžná literatura do diplomové práce

- 1, POTMĚŠILOVÁ, Radka. Okamžik: Je zaměstnání nevidomého velký problém? [online]. 2005. Dostupné z: http://okamzik.cz/nmn/Texty/Zamestnani/Je_zam_nevidomeho_velky_prbl.html
- 2, RHODES ARMITAGE, Thomas. *The Education and Employment of the Blind*. Creative Media Partners, 2018. ISBN 1377872874.
- 3, KRAINZ, Thomas. *Delivering Aid: Implementing Progressive Era Welfare in the American West*. UNM Press, 2005. ISBN 0826330258.
- 4, ŠUMNÍKOVÁ, Pavlína. *Možnosti prostorové orientace a samostatného pohybu osob se zrakovým postižením*. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2018. ISBN 8076030056.
- 5, MICHÁLEK, Miroslav. *Jste nevidomý nebo slepý?* [online]. 2013 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: http://okamzik.cz/nmn/Texty/Komunikace/Jste_nevidomy_nebo_slepy.html
- 6, RACEK, Lukáš. *Svět nevidomých* [online]. 2009 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/S/3178/SVET-NEVIDOMYCH.html>
- 7, DAUWALDER, Donald. *Education, Training, and Employment of the Blind*. Pittsburgh, 1964. Cornell university.
- 8, BUBENÍČKOVÁ, Hana. *ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM* [online]. Brno, 2014 [cit. 2022-06-11].
- 9, Brno, 2015 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/projekty-oplzz/-/asset_publisher/0vxsQYRpZsom/content/nevidomi-na-trh-prace?inheritRedirect=false
- 10, SAK - WERNICKA, Jolanta. *Blind People's Pragmatic Abilities*. Cambridge Scholars Publishing, 2017. ISBN 1443891649.